

VAASAN HOVIOIKEUS
PL 217
65101 VAASA

11.6.2012

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Viite: lausuntopyyntö 8.5.2012, OM 20/41/2011 syyteneuvottelua ja syyttämättä jättämistä koskevasta työryhmämietinnöstä (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 26/2012)

LAUSUNNON ANTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt hovioikeudelta lausuntoa edellä mainitusta työryhmämietinnöstä. Hovioikeus esittää kunnioittaen lausuntonaan seuraavaa.

1. Yleistä

Pääministeri Kataisen hallituksen ohjelmaan on oikeudenkäytön ja kansalaisten oikeusturvan osalta kirjattu, että oikeudenkäyntien kokonaisuuden lyhentämiseksi ja oikeusturvan laadun parantamiseksi laaditaan oikeusturvaohjelma aiempien toimenpidesuunnitelmien pohjalta. Oikeudenkäyttöä tehostetaan kehittämällä johtamista sekä uudistamalla työ- ja menettelytapoja prosessin eri vaiheissa. Syyttäjän käytännön roolia esitutkinnassa vahvistetaan erityisesti talousrikosasioissa, jotta voidaan nopeuttaa laajojen rikosvyyhtien käsittelyä. Lisäksi on todettu, että syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönoton mahdollisuudet arvioidaan.

2. Työryhmän esitys

Lakiehdotuksen muotoon puetussa esityksessä on ehdotettu otettavaksi esitutkintalakiin ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin niin kutsuttua syyteneuvottelua koskevat säännökset. Syyttäjä voisi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimitettaisi kaikkien rikosten osalta, kun henkilön epäillään syyllistyneen useampaan rikokseen ja hän on tunnustamalla edistänyt rikosten selvittämistä eikä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan toimittamista. Syyttäjä voisi samalla sekä myös silloin, kun tutkittavana on yksi kokonaan tai olennaisilta osiltaan tunnustettu rikos, sitoutua vaatimaan rangaistusta lievemmän rangaistusasteikon mukaisesti.

Edelleen syyttäjä voisi myös tehdä rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan kanssa tuomioesityksen, jossa viimeksi mainittu tunnustaa rikoksen ja syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyltä rangaistusasteikolta. Tuomioesitys käsiteltäisiin epäillyn tai vastaajan

sekä asianomistajan suostumuksella tuomioistuimessa tavallista oikeudenkäyntiä kevyemmässä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin tutkisi tunnustuksen pätevyyden ja muut tuomioesityksessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat vaatimukset. Tuomioistuin antaisi tuomioesityksen mukaisen tuomion, jos se lukisi rikoksen syyksi tuomioesityksen mukaisesti eikä tuomion antamiselle olisi muuta estettä. Tuomioistuimen tulisi tällöin mitata rangaistus lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Esityksen mukaan syyteneuvottelua koskevat säännökset soveltuisivat rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta, ei kuitenkaan henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin taikka seksuaalirikoksiin, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai kohdistuvat lapsiin. Syyteneuvottelun käyttämistä harkittaessa syyttäjän olisi otettava huomioon asian laatu, menettelystä mahdollisesti aiheutuvat kustannukset, siihen kuluva aika ja muut olosuhteet.

3. Hovioikeuden lausunto

Pääasiallisesti hovioikeus hyväksyy ehdotuksen periaatteellisilta näkökohdiltaan ja kannattaa siinä esitettyjä muutoksia. Hovioikeus kiinnittää kuitenkin huomiota seuraaviin näkökohtiin.

Asianomistajan asema

Esityksen mukaan asianomistajan on annettava suostumuksensa tuomioesityksen käsittelemiselle tavallista oikeudenkäyntiä kevyemmässä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tältä osin esitys vastaa hovioikeuden 12.4.2010 antamassaan lausunnossa¹ esitettyä näkemystä siitä, että järjestelmän piiriin on rajattava ne rikokset, joissa asianomistaja on antanut suostumuksensa menettelyyn. Ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:ssä on muun ohella lausuttu, että syyttäjän on tarvittaessa selvitettävä, suostuuko asianomistaja asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitettussa menettelyssä.

Hovioikeus toteaa kuitenkin, ettei esitys muilta osin sisällä säännöksiä asianomistajan asemasta ja oikeuksien turvaamisesta siltä osin, kuin esitutkintaa rajoitetaan joidenkin rikosten osalta, eli esitutkintaa ei toimiteta kaikkien rikosten osalta, jolloin piilee vaara asianomistajan oikeusturvan loukkaamisesta.

¹ Oikeusministeriön lausuntopyyntö arviomuistiosta "Resursseja säästävä menettely, jossa rikosten varhainen tunnustaminen voisi läpinäkyvässä menettelyssä johtaa rikoksesta muutoin seuraavaa rangaistusta lievempään rangaistukseen" 15.1.2010

Rikokset, joiden osalta tunnustamisoikeudenkäynti voisi tulla kysymykseen

Hovioikeus yhtyy esityksessä esitettyyn kannanottoon siitä, ettei esitutinnan rajoittamista ja oikeudenkäynnin keventämistä tunnustamisen perusteella tulisi ulottaa kaikkiin tunnustetuihin rikoksiin vaan lähinnä niihin, joista voidaan ajatella olevan eniten kokonaistaloudellista hyötyä. Tarkoituksena ei voi olla se, että tunnustamisesta seuraisi automaattisesti menettelyn käyttö ja lievennystä rangaistusvastuuseen. Hovioikeuden näkemyksen mukaan esitutinnan rajoittaminen ja rangaistuksen mittaaminen lievennetyltä asteikolta soveltuisivat laajassa mielessä nimenomaan talousrikoksiin.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaiset ihmiskaupparikokset tulisi rajoittaa säännösten soveltamisalan ulkopuolelle ottaen huomioon kyseisten rikosten luonne sekä yleinen ja yksityinen etu. Tällaiset rikokset tulisi tutkia laajemmin kuin pelkääntään kevennetyssä tunnustamisoikeudenkäynnissä eikä rangaistusta tulisi mitata lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Tuomioesityksestä ja tunnustamisoikeudenkäynnistä

Tuomioesityksen tekemisen edellytyksenä on muun ohella ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n 2 momentin 4-kohdan mukaisesti se, että syyttävä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksi luettavasta rikoksesta. Esityksessä on lausuttu, että tämä käytännössä tarkoittaa sitä, että yksimielisyys vallitsisi epäillyn rikoksen rikosoikeudellisesta arvioinnista mukaan lukien rikosnimike. Edelleen syyttävä sitoutuisi tuomioesityksessään vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 §:ssä tarkoitetun lievennetyt rangaistusasteikon mukaisesti, josta säädettäisiin 4. lakiehdotuksen mukaan rikoslain 6 luvun 8 §:n uudessa 5 momentissa.

Tunnustamisoikeudenkäynnistä säädettäisiin ehdotetussa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 b luvussa. Lakiehdotuksen 4 §:ssä säädettäisiin, että tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos se lukee syyksi rikokset esityksen mukaisesti eikä esityksen hyväksymiselle ole estettä. Tämän pykälän osalta on esityksessä muun ohella todettu, että tuomioistuimen tulisi vapaalla todistusharkinnalla todeta, että vastaaja on syyllistynyt tuomioesityksessä tarkoitettuihin rikoksiin ja että sinänsä edellytetään tuomitsemiseen vastaavan vahvuista näyttöä kuin tavanomaisessa menettelyssä. Ennen muuta tuomioistuimen tulisi harkita tunnustuksen näyttöarvo ja tämän lisäksi mahdollisesti muut syyllisyyden puolesta ja sitä vastaan puhuvat seikat. Este tuomion antamiselle olisi, jos tuomioistuin

ei olisi tarvittavalla tavalla vakuuttunut vastaajan syyllisyydestä tai jos tuomioistuin katsoisi, ettei tuomioesityksessä tarkoitettu epäilty rikos täytä mitään rikostunnusmerkistöä tai se olisi vanhentunut. Esityksessä todetaan edelleen, että tuomioistuin ei voisi lukea syyksi tuomioesityksessä tarkoitettua rikosta lievempää tai törkeämpää tekemuotoa. Tuomioistuin olisi myös muissa tapauksissa sidottu rikosnimikkeeseen, mutta tuomioistuin voisi kuitenkin ohjata syyttäjän ja vastaajan neuvottelemaan näistä kysymyksistä ja tekemään tarkistuksia tuomioesitykseen.

Tämä merkitsisi näin ollen sitä, että mikäli rikosnimike on tuomioistuimen mielestä väärä, eivätkä asianosaiset suostu sitä muuttamaan, on tuomion antamiselle este ja asia on lakiehdotuksen 5 §:n nojalla jätettävä sillensä.

Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että tämä on ristiriidassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 3 §:n kanssa, jossa säädetään, ettei tuomioistuin ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Viimeksi mainittua lainkohtaa ei ole ehdotettu muutettavaksi.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan tulisi harkita sellaista ratkaisua, jossa tuomioistuin ei olisi sidottu rikosnimikkeeseen vaan ainoastaan mittaamaan rangaistuksen lievennetyltä rangaistusasteikolta. Tämän johdosta ei tarvinne myöskään muuttaa ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n 2 momentin 4-kohtaa, koska siinä säädetään vain, että syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksi luettavasta rikoksesta eikä nimenomaisesti rikosnimikkeestä.

Hovioikeus katsoo edelleen, että lailla tulisi säätää tarkasti ne edellytykset, joiden perusteella tuomioistuin voisi hyväksyä tuomioesityksen tai vastaavasti, mitkä ovat esteet tuomioesityksen hyväksymiselle. Nyt ehdotetuissa muodoissaan 4 ja 5 § ovat liian yleisluontoiset ja pykälien tosiasialliset sisällöt avautuvat vasta niiden yksityiskohtaisia perusteluja lukemalla. Lisäksi 4 §:ssä on hovioikeuden näkemyksen mukaisesti säädettävä tai ainakin nimenomaisesti viitattava rikoslain 6 luvun 8 §:ään, jonka mukaan rangaistus voi olla enintään kolme neljäsosaa normaalirangaistuksesta.

Vastaajan tunnustuksen peruuttaminen

Esityksessä todetaan, että vastaaja voisi peruuttaa tunnustuksensa ja vaatia tuomion kumoamista haettaessa muutosta käräjäoikeuden tuomioon. Syyttäjä voisi tällöin tehdä vastavali-

tuksen ja vaatia rikoksesta rangaistusta ilman lievemmän rangaistusasteikon soveltamista. Syyttäjän tulisi ottaa muutoksenhakukirjelmään haastehakemukseen sisältyvät tiedot. Syyttäjä voisi tarvittaessa tehdä lisätutkintaa ja tämä voisi myös harkita tekemiensä tunnustukseen perustuvien esitutinnan rajoittamispäätösten ja syyttämättäjäättämispäätösten peruuttamista. Tällaisessa tapauksessa muutoksenhakutuomioistuimen tulisi tutkia asia kokonaan mukaan lukien tunnustamisen peruuttaminen ja muun aineiston vaikutus, koska muutoin tunnustamisoikeudenkäynnillä pyrittävään joutuisuuteen ja muihin prosessiekonomisiin näkökohtiin liittyvät edut menetettäisiin. Asiaa ei siksikään tule palauttaa, että vastaajalla saattaa olla tarkoituksenaan yksinomaan oikeudenkäynnin pitkittäminen, eikä tällaista moitittavaa tarkoitusperää tule palkita.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan tältä osin herää kysymys siitä, mitkä eväät syyttäjällä tällaisessa tilanteessa on, mikäli vastaaja on antanut tunnustuksensa hyvin varhaisessa vaiheessa esitutkinnassa. Rikoksen tekemisestä on jo kulunut aikaa ja lisätutinnan teettäminen merkitsisi ajan kulumista edelleen. Lisäksi on mietittävä erityisesti instanssi- eli oikeusastejärjestystä silmällä pitäen sitä, onko tarkoituksenmukaista, että mahdollisesti laaja talousrikoskokonaisuus tutkitaan laajasti ensimmäisen kerran vasta hovioikeudessa.

Eri asia on hovioikeuden mielestä se, että vastaaja muutoksenhakutuomioistuimessa vetoaa siihen, että hän ei ole antanut pätevää tunnustusta tai suostumusta tunnustamisoikeudenkäyntiin.

Koulutuksen tärkeys

Esityksessä todetaan, että syyttäjille ja poliiseille on ehdittävä antaa koulutusta uudistuksen johdosta ennen sen voimaan tuloa. Tältä osin hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että kyse on tavanomaisesta poikkeavasta menettelystä ja vastaajan oikeusturvan kannalta on perusteltua, että myös rikoksesta epäiltyjen tai rikosasian vastaajien avustajina toimiville henkilöille on annettava asianmukaista koulutusta uudistuksen johdosta.

Esityksen vaikutuksista

Hovioikeuden näkemyksen mukaan työryhmän ehdottamat muutokset saattavat jopa lisätä syyttäjien työmäärää, koska syyttäjien on oltava tiiviisti mukana asian käsittelyssä jo esitutkintavaiheessa rajoittamispäätösten osalta sekä laatimassa tuomioesitystä yhdessä rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan avustajan kanssa. Tämä merkitsee syyttäjän roolin korostu-

mista entisestään. Hovioikeus katsoo uudistuksen vähentävän tuomioistuinten työmäärää esityksessä todetuin tavoin.

Hovioikeus kiinnittää toisaalta huomiota siihen, että runsas kolmasosa rikosasioista käsitellään jo nyt kirjallisessa menettelyssä. Lisäksi työryhmämietinnössä on todettu, että syyteneuvottelun piiriin voisi poliisitoimen arvion mukaan vuosittain tulla noin 500 rikosasiaa. Näin ollen voidaan katsoa, että uudistuksen käytännölliset vaikutukset resurssien säästöjä silmällä pitäen saattavat jäädä suhteellisen vähäisiksi. Uudistuksen rinnalla tulisi pyrkiä huolehtimaan siitä, että esitutkintaviranomaisten, syyttäjien ja tuomioistuinten resurssit olisivat riittävät rikosasioiden käsittelemiseen kohtuullisessa ajassa.

Vaasan hovioikeudessa, 11.6.2012

Presidentti Olli Varila

Kansliapäällikkö Sirpa Virkkala

Lausunto on valmisteltu työryhmässä, johon ovat kuuluneet presidentti Olli Varila, hovioikeudenneuvos Juhani Palmu ja viskaali Anna-Maria Salparanta-Lindström.